

ارتباط بین صفات شخصیتی و نگرش‌های مذهبی در دانشجویان با استعداد درخشان

The relationship between personality traits and religious attitudes in talented students

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۲/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۱/۱۹

Beshlideh K. PhD[✉], Hashemi S.E. PhD,
Charkhabi M. MSc, Damiri H. MScکیومرث بشلیده[✉]، سیداسماعیل هاشمی^۱،
مرتضی چرخ‌آبی^۱، حجت دمیری^۱

Abstract

Introduction: The purpose of the present study was to investigate the relationship between personality characteristics and religious attitudes.**Method:** Participants were 226 talented students who have been studying at Shahid Chamran University of Ahvaz during educational year of 2009-2010. Data were collected by using religious attitudes scale, developed by Clark and Stark, and NEO-FFI personality inventory.**Results:** The results showed that religious attitudes are significantly correlated with personality characteristics, except for the relationship between religious attitudes and openness to experience. Regression analysis revealed that five personality characteristics explained only 6 percent of total variance of religious attitudes.**Conclusion:** Since personality traits explain few part of religious attitudes variance, it might be suggested that religious attitudes are more under control of environment than genetic factors.**Keywords:** Neuroticism, Extroversion, Openness to Experience, Agreeableness, Conscientiousness, Religious Attitudes

چکیده

مقدمه: این پژوهش با هدف بررسی ارتباط ساده و چندگانه بین پنج ویژگی بزرگ شخصیتی با عقاید مذهبی انجام شد.**روش:** جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانشجویان با استعداد درخشان دانشگاه شهیدچمران اهواز در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بودند که از میان آنها ۲۲۶ نفر به‌طور تصادفی انتخاب شدند. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها، از دو آزمون عقاید مذهبی کلاک و استارک و آزمون شخصیتی NEO-FFI استفاده شد.**یافته‌ها:** نتایج حاصل از تحلیل همبستگی پیرسون نشان داد که عقاید مذهبی با روان‌آزرده‌گرایی رابطه منفی و با برون‌گرایی، توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی رابطه مثبت دارد. همچنین بین عقاید مذهبی و بازبودن نسبت به تجربه رابطه معناداری بدست نیامد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان داد که وزن ترکیبی پنج بعد بزرگ شخصیتی فقط شش درصد از واریانس عقاید مذهبی را تبیین می‌کند.**نتیجه‌گیری:** با توجه به این که بخش اندکی از واریانس نگرش‌های مذهبی توسط صفات شخصیتی تبیین می‌شود، احتمالاً بتوان ادعا کرد که جنبه‌های محیطی در مقایسه با عوامل ژنتیکی در ظهور و بروز عقاید مذهبی سهم عمده‌تری را دارا هستند.**کلیدواژه‌ها:** روان‌آزرده‌گرایی، برون‌گرایی، باز بودن نسبت به تجربه، توافق‌پذیری، وظیفه‌شناسی، نگرش‌های مذهبی

✉ **Corresponding author:** Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran
Email: k.beshlideh@scu.ac.ir

✉ گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران
۱- گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران

مقدمه

چرا برخی از انسانها از دیگران مذهبی تر و عده‌ای دیگر تمایلی به عقاید مذهبی ندارند؟ پیشایندهای مذهبی بودن، تغییر مذهب و یا دل‌بستگی عمیق به یک مذهب خاص کدامند؟

بسیاری از پژوهشگران بر عوامل بوم‌شناختی و موقعیتی از قبیل جامعه‌پذیری مذهبی که عمدتاً در نظام خانواده تحقق می‌یابد [۱]، رویدادهای موثر و عمدتاً منفی زندگی [۲] و تجارب تعالی‌بخش مثبت در گرایش یا عدم گرایش به مذهب تاکید می‌ورزند [۳]. با این حال، وجود تفاوت‌های فردی، خواه به‌تنهایی و یا در تعامل با عوامل موقعیتی، ممکن است نقش موثری در تغییرپذیری درون فردی به مذهب ایفا کند.

هرچند که در دهه‌های گذشته حجم قابل توجه‌ای از پژوهش‌ها به بررسی ارتباط میان گرایش‌های مذهبی و ویژگی‌های شخصیتی پرداخته‌اند اما یافته‌های بسیاری از این تحقیقات ناهمسو و ضعیف گزارش شده است [۴، ۵، ۶]. در تبیین این نتایج متناقض برخی از پژوهشگران تعاریف مختلف و سنجش‌های گوناگون از مذهب و ویژگی‌های شخصیتی را عامل اساسی قلمداد می‌کنند [۷، ۸].

در خصوص ارتباط بین روان‌گسستگی و گرایش‌های مذهبی، اطلاعات غنی فراوانی وجود دارد که نشان می‌دهند روان‌گسستگی با عدم گرایش به مذهب در شماری از فرهنگ‌ها، افراد با سنین مختلف و مقیاس‌های گوناگون مذهبی یک مبنای اساسی تلقی می‌شود [۹، ۱۰، ۱۱]. به عبارت ساده‌تر، ناراحتی‌های روانی مانع گرایش متعهدانه به مذهب می‌شود [۱۴].

از طرف دیگر، مطالعاتی که در آن از مدل پنج عامل شخصیت استفاده شده است نتایج نسبتاً متفاوتی به دست داده است. در مدل پنج عاملی شخصیت رابطه میان ویژگی‌هایی از قبیل روان‌آزرده‌گرایی، برون‌گرایی، توافق‌جویی، بازبودن به تجربه و وظیفه‌شناسی با مذهبی بودن مورد مطالعه قرار گرفته است. مدل پنج عاملی شخصیت یا همان پنج بعد بزرگ یک رده‌بندی دقیق از عوامل شخصیتی فراهم آورده است به‌گونه‌ای که در میان روان‌شناسان از پذیرش مطلوبی برخوردار است. این طبقه‌بندی از ویژگی‌های شخصیتی نه تنها از یک ساختار پایدار و محکم برخوردار است بلکه اعتبار بین فرهنگی آن نیز به‌خوبی تایید شده است [۱۵].

هر چند که در بسیاری از پژوهش‌ها رابطه مثبتی میان مذهبی بودن با توافق‌جویی و وظیفه‌شناسی گزارش شده است اما اندازه اثر این روابط پایین هستند [۱۶] و یا حتی در برخی از مطالعات روابط معناداری میان متغیرهای مذکور کشف نشده است [۱۷، ۱۸].

اخیراً در یک فرا تحلیل که بر روی ۷۱ نمونه پژوهشی و حجمی بالغ بر ۲۱۷۱۵ نفر و در ۱۹ کشور مختلف انجام گرفته است

یافته‌های باثباتی از ارتباط مثبت میان توافق‌جویی و وظیفه‌شناسی با مذهبی بودن، گرایش‌های معنوی و اصول‌گرایی بدست آمد [۱۹]. انجام چندین فراتحلیل رگرسیونی جداگانه بر روی این الگوی ارتباطی نقش تعدیل‌گر جنسیت، نوع مذهب و سطوح سنی مختلف را تایید نمی‌کند. به عبارت دیگر، ارتباط معنادار میان ویژگی‌های شخصیتی مذکور با گرایش‌های مذهبی برای تمام گروه‌های مذهبی، زن و مرد و نوجوانان، افراد میانسال و بزرگسالان صادق است [۱۹]. اندازه اثر توافق‌جویی و وظیفه‌شناسی با مذهبی بودن به ترتیب برابر با $r=0/18$ و $r=0/15$ گزارش شده است.

در فراتحلیلی که سارگلو [۱۹] انجام داده است ارتباط میان مذهبی بودن با دیگر ابعاد شخصیتی مانند روان‌آزرده‌گرایی (نگرانی، دل‌پاسی و افسردگی)، برون‌گرایی (پرانرژی بودن و ابراز وجود داشتن) و گشاده‌ذهنی تایید نشده است. البته هرچند که در افراد با نمره وظیفه‌شناسی بالا و روان‌آزرده‌گرایی پایین و یا نمره توافق‌جویی بالا و روان‌آزرده‌گرایی پایین افراد با گرایش‌های مذهبی قوی‌تر بیشتر یافت می‌شود، اما این موضوع به دلیل همپوشی میان متغیرهای مذکور است و نه به‌خاطر تاثیر اختصاصی متغیرهای برون‌گرایی و روان‌آزرده‌گرایی. به عبارت دیگر، وقتی که اثر ویژگی‌های وظیفه‌شناسی و توافق‌جویی از ارتباط میان مولفه‌های روان‌آزرده‌گرایی و برون‌گرایی با گرایش‌های مذهبی حذف و کنترل می‌شود رابطه معناداری میان برون‌گرایی و روان‌آزرده‌گرایی با مذهبی بودن باقی نمی‌ماند. اما به‌رحال مولفه روان‌گسستگی آزمون آیزنک کماکان با مذهبی بودن رابطه منفی نشان می‌دهد.

هر چند ارتباط میان روان‌آزرده‌گرایی و مذهبی بودن در پژوهش‌ها تصریح نشده است اما به‌طور کلی پژوهش‌هایی نیز وجود دارد که نشان می‌دهد روحانیون و گروه‌های مذهبی در مقایسه با افراد غیرمذهبی از لحاظ ثبات هیجانی در وضعیت برتری قرار دارند [۲۰]. در این راستا دان، مارتین، پنگان و هلث [۲۱] در یک پژوهشی طولی کشف کردند شرکت‌کنندگان در کلیسا در مقایسه با گروه‌های دیگر از ثبات هیجانی برتر و روان‌آزرده‌گرایی کمتری برخوردارند. در ادامه این پژوهش که پس از ۸ سال تکرار گردید آن دسته از شرکت‌کنندگانی که رفتن به کلیسا را ترک کرده بودند از آنهایی که بر رفتن به کلیسا پایدار مانده بودند دارای نمره روان‌آزرده‌گرایی بیشتری بودند. براین اساس، جانسون و همکاران [۲۲] و واستون، موریس، فوستر و هود [۲۳] به ترتیب و در پژوهش‌های جداگانه به ارتباط منفی و مثبت میان روان‌آزرده‌گرایی با مذهبی بودن اشاره می‌کنند. فرانسس [۲۴] از این نتایج ناهمگون نتیجه‌گیری می‌کند که ترکیب نمونه‌های مختلف (زن و مرد) و نوع مذاهب عامل اساسی این یافته‌های متعارض هستند. به عبارت دیگر، شواهدی وجود دارد که نشان

در دانشجویان با استعدادهای درخشان دانشگاه شهید چمران اهواز است.

روش

طرح پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۳۱۰ دانشجوی با استعداد درخشان بود که عضو دفتر حفظ و هدایت استعدادهای درخشان دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ بودند. از میان آنها یک نمونه تصادفی به تعداد ۲۲۶ نفر انتخاب شدند.

ابزار اندازه گیری در این پژوهش فرم کوتاه پرسشنامه شخصیتی NEO-FFI و مقیاس عقاید مذهبی بود.

پرسشنامه شخصیتی NEO-FFI: توسط مک کری و کاستا [۳۰] ساخته شده است و دارای ۶۰ ماده است. پنج ویژگی شخصیتی شامل روان آزرده‌گرایی (N)، برون‌گرایی (E)، بازبودن نسبت به تجربه (O)، توافق‌پذیری (A) و وظیفه شناسی (C)، هریک با ۱۲ ماده، به وسیله این پرسشنامه سنجیده می‌شوند. برای نخستین بار در ایران کیامهر [۳۱] این پرسشنامه را روی دانشجویان علوم انسانی دانشگاه تهران اعتباریابی کرد. اعتبار این پرسشنامه در پژوهش‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و معتبر بودن آن مورد تایید قرار گرفته است [۳۲، ۳۳، ۳۴].

اعتبار پرسشنامه فرم کوتاه نئو به وسیله پژوهشگران مختلف هم در خارج و هم در داخل کشور مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. در پژوهشی در خارج از کشور [۳۵] به ترتیب ضرایب بازآزمایی ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۸۰، ۰/۷۹ و ۰/۷۹ برای پنج عامل نئو گزارش شده‌اند. در تحقیق دیگری [۳۶] در مورد ۱۱۷ زوج، ضرایب آلفای کرونباخ فرم کوتاه از ۰/۸۵ تا ۰/۹۲ اعلام گردیده است.

از لحاظ بررسی روایی فرم کوتاه، نتایج مطالعات مختلف در کشورهای گوناگون از ساختار پنج عاملی فرم کوتاه حمایت می‌کنند [۳۲]. کیامهر [۳۱] نیز از همبسته کردن دو فرم کوتاه و بلند در مورد دانشجویان علوم انسانی در دانشگاه تهران به ترتیب به ضرایب ۰/۷۵، ۰/۹۱، ۰/۷۱، ۰/۷۸، ۰/۷۵ دست یافته است.

مقیاس عقاید مذهبی: این مقیاس که حاوی ۲۶ ماده می‌باشد در سال ۱۹۶۵ به وسیله گلاک و استارک تهیه شد. این پژوهشگران چهار مولفه ایمان مذهبی را تحت عناوین اعمال، عقاید، تجارب و پیامدهای مذهبی شناسایی کردند. اعمال مذهبی به فعالیت‌های اجتماعی از قبیل عضویت و شرکت در عبادات اجتماعی، شرکت در مراسم مذهبی یا اعمال خصوصی مثل راز و نیاز و نماز خواندن اشاره دارد. عقاید مذهبی شامل اعتقاد به خدا و زندگی پس از مرگ است. تجارب مذهبی بیشتر به هیجان‌ات و الهامات مذهبی مربوط می‌شود و پیامدهای مذهبی به اهمیت مذهب در زندگی روزانه افراد اشاره دارد [۳۷].

شاخص‌هایی که برای ارزیابی ابعاد چهارگانه عقاید مذهبی فراهم شده

می‌دهد گرایش‌های مذهبی درونی با روان آزرده‌گرایی ارتباط منفی و گرایش‌های مذهبی بیرونی با روان آزرده‌گرایی ارتباط مثبت دارد.

بازبودن به تجربه‌های جدید یکی دیگر از ویژگی‌های شخصیتی است که ارتباط آن با مذهبی‌بودن (از نوع بنیادگرایی) منفی گزارش شده است [۱۶]. در همین راستا میلر و هافمن [۲۵] دریافتند که افراد مذهبی در مقایسه با کسانی که تمایل کمتری به مذهب دارند نمره اجتناب از خطر آنها بالاتر است. به عبارت دیگر، افراد مذهبی کمتر درصدد به‌چالش کشیدن اعتقادات اصولی خود با منابع اطلاعاتی مغایر با نظام عقیدتی خود هستند. از طرف دیگر و مغایر با نتایج فوق، مک دونالد [۲۶] و تیلور و مک دونالد [۲۷] میان بازبودن به تجربه و مذهبی‌بودن به رابطه معناداری دست نیافتند.

به نظر می‌رسد برون‌گرایی مولفه‌ای است که ارتباط آن با گرایش‌های مذهبی بسیار پیچیده بوده و در حاله‌ای از ابهام قرار دارد. به‌طور کلی به‌جز یک پژوهش به‌سختی می‌توان به یافته‌های مطالعاتی دست پیدا کرد که میان برون‌گرایی و مذهبی‌بودن همبستگی معنادار نشان دهد. متبی، تالی، کوپر و لسلی [۲۸] در یک پژوهش دریافتند که سطح بالای برانگیختگی و شور و هیجان شخصی که مهمترین عناصر برون‌گرایی هستند با فراوانی آیین و مناسک مذهبی از قبیل شرکت در مناسک نماز و عبادات، همبستگی مثبت نشان می‌دهد. شایان ذکر است که بخش اعظم پژوهش‌هایی که میان گرایش‌های مذهبی و برون‌گرایی رابطه‌ای به‌دست نیآورده‌اند، از آزمون برون‌گرایی آیزنک که عمدتاً برون‌گرایی از نوع تکانشوری را ارزیابی می‌کند استفاده کرده‌اند. بنابراین بسیار محتمل است که میان برون‌گرایی آزمون NEO-FFI که آمیزه‌ای از بشاش‌بودن و سرزندگی است با مذهبی‌بودن رابطه مثبت وجود داشته باشد [۲۰]. به‌عقیده جرم و کریستنسن [۲۹] رابطه بین میان برون‌گرایی و گرایش‌های مذهبی یک موضوع مهم روش‌شناختی نادیده انگاشته شده است. به‌گمان این پژوهشگران بررسی ارتباط خطی میان متغیرها همواره می‌تواند بخشی از واقعیت را بپوشاند. بررسی ارتباط غیرخطی میان برون‌گرایی (آزمون آیزنک) و مذهبی‌بودن نشان داد که افراد با نمره مذهبی‌بودن متوسط در مقایسه با افراد مذهبی ضعیف و قوی دارای کمترین درجه روان‌گسستگی و بیشترین درجه برون‌گرایی هستند. لازم به توضیح است که این نتایج صرفاً برای آزمودنی‌های با دامنه سنی ۲۰ تا ۲۴ ساله صادق بود اما، برای آزمودنی‌های ۶۰ تا ۶۴ ساله ارتباط میان متغیرهای مذکور از یک روند خطی مثبت تبعیت می‌کرد [۲۹].

با توجه به نکات فوق، هدف از پژوهش حاضر بررسی روابط ساده و چند گانه ویژگی‌های شخصیتی توافق‌جویی، وظیفه شناسی، روان آزرده‌گرایی، بازبودن به تجربه و برون‌گرایی با عقاید مذهبی

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها با دو روش آماری شامل همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون ورود به وسیله نرم افزار (SPSS۱۶) انجام گرفت. از همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه ساده میان ویژگی‌های شخصیتی با عقاید مذهبی استفاده گردید. به منظور ارزیابی اوزان اختصاصی یا وزن نسبی ویژگی‌های شخصیتی و وزن ترکیبی این ویژگی‌ها با عقاید مذهبی از تحلیل رگرسیون با روش ورود استفاده شد.

است. به طور گسترده‌ای در زمینه‌یابی‌های بین فرهنگی استفاده شده است [۳۸]. در پژوهشی که روی ۱۵۰ دانشجوی دانشگاه شهید چمران اهواز انجام شد، ضریب آلفای کرونباخ برای چهار بعد مذهبی بودن شامل اعمال، عقاید، تجارب و پیامدهای مذهبی به ترتیب برابر با ۰/۷۳، ۰/۸۴، ۰/۷۶، ۰/۴۸ به دست آمد [۳۹]. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای بعد عقاید مذهبی (۰/۶۳)، تجارب مذهبی (۰/۶۳)، پیامد مذهبی (۰/۶۱) و اعمال مذهبی (۰/۷۵) بود.

جدول ۱- میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره ویژگی‌های شخصیتی و عقاید مذهبی دانشجویان

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
روان‌آزرده‌گرایی	۲۷/۷۳	۶/۱۲	۱۳	۴۵
برون‌گرایی	۴۴/۴۵	۴/۸۶	۲۴	۵۲
بازبودن به تجربه	۴۰/۸۳	۴/۴۴	۲۸	۵۱
پذیری توافق	۴۱/۹۴	۵/۱۰	۲۸	۵۵
وظیفه‌شناسی	۵۲/۳۹	۴/۳۹	۳۸	۶۰
اعتقادات مذهبی	۳۱/۸۴	۲/۶۸	۱۶	۳۵
تجارب یا عواطف مذهبی	۲۵/۹۰	۳/۰۰	۱۴	۳۰
پیامدهای مذهبی	۱۶/۴۸	۳/۹۸	۸	۳۰
مناسک مذهبی	۱۹/۴۸	۵/۱۵	۸	۲۵
نمره کل عقاید مذهبی	۹۳/۷۱	۱۰/۳۱	۴۸	۱۲۸

جدول ۲- ضرایب همبستگی و سطوح معناداری ارتباط میان ویژگی‌های شخصیتی با ابعاد نمره کل و متغیر مکنون عقاید مذهبی

صفات شخصیتی ابعاد مذهب	روان‌آزرده‌گرایی	برون‌گرایی	بازبودن به تجربه	توافق‌پذیری	وظیفه‌شناسی
اعتقادات مذهبی	$r = -0.197$	$r = 0.451$	$r = -0.124$	$r = 0.711$	$r = 0.102$
	$P = 0.001$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$
تجارب یا عواطف مذهبی	$r = -0.472$	$r = -0.051$	$r = -0.123$	$r = -0.272$	$r = 0.174$
	$P = 0.001$	$P = 0.223$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.004$
پیامدهای مذهبی	$r = -0.174$	$r = 0.952$	$r = 0.185$	$r = 0.224$	$r = 0.491$
	$P = 0.001$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$
مناسک مذهبی	$r = -0.992$	$r = 0.168$	$r = 0.198$	$r = -0.230$	$r = 0.442$
	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$	$P = 0.000$
نمره کل عقاید مذهبی	$r = -0.181$	$r = -0.118$	$r = -0.102$	$r = -0.211$	$r = 0.115$
	$P = 0.002$	$P = 0.039$	$P = 0.063$	$P = 0.001$	$P = 0.042$

که از بین ۵ ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی ($r = -0.197$) و بازبودن به تجربه با بعد اعتقادات مذهبی ($r = -0.124$) ارتباط معناداری دارند. تجارب یا عواطف مذهبی نیز با روان‌آزرده‌گرایی ($r = -0.472$) و بازبودن به تجربه ($r = -0.123$) و وظیفه‌شناسی ($r = 0.174$) ارتباط معناداری دارد. بعد پیامدهای مذهبی نیز با روان‌آزرده‌گرایی ($r = -0.174$)، بازبودن به تجربه ($r = 0.185$) و همچنین توافق‌پذیری ($r = 0.224$) ارتباط معناداری دارد. بعد مناسک مذهبی نیز با برون‌گرایی ($r = -0.168$)، بازبودن به تجربه ($r = 0.198$) و توافق‌پذیری ($r = -0.230$) ارتباط معناداری دارد.

جهت آزمون ارتباط معنادار میان ویژگی‌های شخصیتی و عقاید مذهبی از روش همبستگی پیرسون استفاده شد. خلاصه اطلاعات مربوط به فرضیه‌ها در جدول ۲ ارائه شده است. همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود همبستگی میان پنج بعد شخصیتی با عقاید مذهبی (نمره کل) به ترتیب برای روان‌آزرده‌گرایی ($r = -0.181$)، برون‌گرایی ($r = 0.118$)، بازبودن به تجربه ($r = 0.102$)، توافق‌پذیری ($r = 0.211$) و وظیفه‌شناسی ($r = 0.115$) می‌باشد. به جز بازبودن به تجربه، دیگر ویژگی‌های شخصیتی با نمره کل عقاید مذهبی از لحاظ آماری دارای رابطه معنادار ($P < 0.05$) می‌باشند. همچنین این جدول نشان می‌دهد

استقلال مشاهدات را در تحلیل رگرسیون تایید می‌کند. مقدار قابل قبول این آزمون بین ۱/۵ تا ۲/۵ می‌باشد. حجم نمونه و تعداد متغیرهای مستقل از جمله عوامل مهمی هستند که آزمون دوربین واتسون را تحت تاثیر قرار می‌دهد. در جدول شماره ۳ نتایج تحلیل رگرسیون ارائه می‌شود.

به‌منظور محاسبه همبستگی چندگانه ویژگی‌های شخصیتی با عقاید مذهبی از تحلیل رگرسیون چندگانه با روش ورود استفاده شد. یکی از مفروضه‌های اساسی تحلیل رگرسیون چندگانه غیر هم‌خطی بودن متغیرهای مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته است. نتیجه آزمون دوربین واتسون با مقدار (۱/۹۳) مفروضه ضروری

جدول ۳- نتایج تحلیل رگرسیون صفات شخصیتی با نمره کلی عقاید مذهبی به‌روش ورود همزمان

متغیر ملاک	متغیر پیش بین	MR	RS	F P	ضرایب رگرسیون	نسبت t	سطح معناداری
عقاید مذهبی	روان‌آزرده‌گرایی	۰/۲۳۵	۰/۰۵۵	۲/۷۵ (۰/۰۲۷)	-۰/۰۹۸	-۱/۱۳	۰/۲۵۶
	برون‌گرایی				۰/۰۰۹	۰/۱۱۵	۰/۹۰
	بازبودن به تجربه				۰/۰۳۵	-۰/۴۷	۰/۶۳
	توافق‌پذیری				۰/۱۵۷	۲/۰۶	۰/۰۴
	وظیفه‌شناسی				-۰/۰۰۱	-۰/۰۱۸	۰/۹۸

باید خاطر نشان ساخت که توافق‌پذیری آمیزه‌ای از احترام گذاشتن به‌دیگران و رفتار توأم با اخلاق نیکو با دیگران است. بنابراین، به‌نظر می‌رسد ضمیر خالی از خصومت در روابط بین فردی و داشتن قلبی سلیم، سنگ‌بنای متقنی درگرایش به عقاید مذهبی می‌باشد. بدین لحاظ تقلیل صفای باطن کسانی که دارای مشخصه توافق‌پذیری هستند به‌هم‌رهنگی اجتماعی، نمی‌تواند تبیین یکپارچه و کاملی باشد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش رابطه منفی روان‌آزرده‌گرایی با عقاید مذهبی بود. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های تیلور و مک دونالد [۲۷]، سارگلو ویاسپرد [۲۰]، دن و همکاران [۲۱] و جانسون و همکاران [۲۲] همسو و با برخی دیگر از پژوهش‌ها از جمله سارگلو [۱۶، ۱۹]، استریفیلر و مک نالی [۱۷]، سوسیر و گلد برگ [۱۸] و واتسون و همکاران [۲۳] ناهمگون است. در تبیین این یافته‌های متناقض، فرانسیس [۲۴] خاطر نشان می‌سازد که براساس ادبیات نظری، دو رویکرد متفاوت روان‌شناختی از تاثیر مذهب وجود دارد که باعث نتایج متنوع می‌شود. اولین دیدگاه پیشنهاد می‌کند که مذهب رشددهنده و التیام‌بخش است و در این صورت ارتباط میان مذهبی‌بودن و روان‌آزرده‌گرایی باید منفی باشد (کما اینکه در این پژوهش رابطه منفی یافت شده است). اما رویکرد دوم بر نقش تنبیه‌گر مذهب در رشد بی‌ثباتی هیجانی و تولید ناراحتی روانی در پیروان خود اشاره می‌کند که تحت این شرایط باید ارتباط مثبت بین مذهبی‌بودن و روان‌آزرده‌گرایی را انتظار داشت. یک تبیین دیگر که به‌نظر معقول می‌رسد این است که افراد با نمره روان‌آزرده‌گرایی پایین، فرصت کافی برای اندیشیدن و رشد استعدادهای فطری خود را برای درک حقایق هستی و ارزش‌های معنوی در اختیار دارند. بنابراین، سلامت روانی زمینه‌ساز توجه انسان به معنویات و عقاید مذهبی می‌شود، نه بالعکس. شایان ذکر است که میان روان‌گسستگی که با آزمون

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود مقدار ضریب چندگانه ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی عقاید مذهبی برابر با (۰/۲۳۵) در سطح $p < ۰/۲۰۷$ از لحاظ آماری معنادار است. مجذور این همبستگی نشان می‌دهد که ویژگی‌های شخصیتی تقریباً ۶ درصد از واریانس عقاید مذهبی را تبیین می‌کنند. با توجه به ضرایب رگرسیون می‌توان دریافت که تنها متغیری که وزن اختصاصی آن در پیش‌بینی عقاید مذهبی معنادار و قابل توجه است ویژگی توافق‌پذیری می‌باشد. مقدار این ضریب (۰/۱۵۷) و در سطح $P < ۰/۰۴$ از لحاظ معنادار می‌باشد. لازم به توضیح است که از بین پنج صفت شخصیتی، توافق‌پذیری تنها صفتی است که ارتباط آن با عقاید مذهبی پس از کنترل دیگر ابعاد شخصیتی از روی عقاید مذهبی و توافق‌پذیری، کماکان معنادار باقی می‌ماند. برای مثال، رابطه تفکیکی برون‌گرایی با عقاید مذهبی پس از کنترل دیگر ابعاد شخصیتی از روی عقاید مذهبی و برون‌گرایی در حد (۰/۰۰۹) تقلیل پیدا می‌کند و به‌حد معناداری نمی‌رسد.

بحث

به‌طور کلی نتایج پژوهش حاضر همانند دیگر پژوهش‌ها نشان داد که ارتباط میان ویژگی‌های شخصیتی با عقاید مذهبی ضعیف و اغلب از لحاظ معناداری آماری در حد مرزی قرار دارند. ارتباط مثبت و معنادار میان توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی با بسیاری از پژوهش‌ها از جمله سارگلو [۱۶، ۱۹]، کوسک [۳۶]، تیلور و مک دونالد [۲۷] همسو می‌باشد.

کاستا و مک‌کری [۳۶] بر این عقیده هستند که دو مولفه شخصیتی توافق‌جویی و وظیفه‌شناسی زمینه تبعیت از هنجارهای اجتماعی و هم‌رهنگی را فراهم می‌سازند و از آنجا که این دو مولفه از مبانی ژنتیکی نیرومندی برخوردار هستند در طول زندگی رفتار انسان را قویاً تحت تاثیر قرار می‌دهند. در کنار این تبیین

شخصیتی و مذهبی در مورد جامعه عمومی انجام شود و به‌ویژه نقش میانجی‌گر (عزت نفس و انگیزه پیشرفت) و نقش تعدیل‌گر متغیرهای جمعیت‌شناختی به‌دقت مورد مذاقه و امان نظر قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

در پایان بدین‌وسیله از مسئولین محترم دفتر استعدادهای درخشان دانشگاه شهید چمران اهواز و به‌ویژه سرکار خانم پناهی برای همکاری در انجام این پژوهش قدردانی و سپاسگزاری می‌گردد.

منابع

- 1- Hood RWJR, Hill PC, Gorsuch R. The psychology of religion: An empirical approach (4th ed.). New York, NY: Guilford Press; 2009.
- 2- Streib H, Keller B, Csöff R, Silver CF. Deconversion: Qualitative and quantitative results from cross-cultural research in Germany and the United States of America. Göttingen, Germany: Vandenhoeck & Ruprecht; 2009.
- 3- Saroglou V, Buxant C, Tilquin J. Positive emotions as leading to religion and spirituality. *J Pos Psychol*. 2008; 3:165-73.
- 4- Gartner J. Religious commitment, mental health and prosocial behavior: A review of the empirical literature. In EP. Shafranske, Religion and the Clinical Practice of Psychology. 1996.
- 5- Wulff DM. Psychology of religion: Classic and contemporary views. New York: John Wiley; 1991.
- 6- Brown LB. (Ed.). International series in experimental social psychology: Advances in the psychology of religion. New York: Pergamon. 1985;11:171-84.
- 7- Francis LJ. Personality and religion: Theory and Measurement. In LB; 1985.
- 8- Francis LJ, Astley J. Personality and prayer among adult churchgoers: A replication. *So Behav Per*. 1996; 24(4):405-8.
- 9- Lewis CA, Maltby J. Personality, prayer and church attendance in a sample of male college students in the USA. *Psychol Rep*. 1996;78:1-3.
- 10- Stenne P. Psychology, Religion, and world loyalty. *J Soc Psychol*. 2009;29:102-7.
- 11- Wilde A, Joseph S, Religiosity and personality in a Moslem context. *Pers Indiv Diff*. 1997;23:5:899-900.
- 12- McCrae RR, Costa PTJr, del Pilar GH, Rolland JP, Parker W. Cross-cultural assessment of the Five-Factors Model: The Revised NEO Personality Inventory. *GC-CP*. 1998;29:171-88.
- 13- Saroglou V. Religion and the five-factors of personality: A meta-analytic review. *Pers Indiv Diff*. 2002;32:15-25.
- 14- Belzen JA. Ideology, Politics, and Personality: Shaping forces in Dutch psychology of religion. 2010;40(4):300-4.
- 15- Saucier G, Goldberg LR. What is beyond the Big Five? *J Per* 1998;66:495-524.
- 16- Saroglou S. Religiousness as a cultural adaptation of basic traits: A five-factor model perspective. *Per Soc Psychol R*. 2010:108-25.
- 17- Streyffeler LL, McNally RJ. Fundamentalists and

آیزنک سنجیده می‌شود و شدت و جدت بالایی از اختلال روانی را ارزیابی می‌کند با عقاید مذهبی اغلب رابطه منفی گزارش شده است [۹، ۱۰، ۱۱].

به‌عقیده برخی از پژوهشگران وجود همبستگی منفی بالا میان روان‌آزرده‌گرایی و برون‌گرایی این ایده را که برون‌گرایی آزمون‌تو فاقد جنبه‌های منفی است تایید می‌کند [۴۰]. بنابراین وجود همبستگی مثبت بین برون‌گرایی با عقاید مذهبی، منطقی به‌نظر می‌رسد. یافته‌های این پژوهش در ارتباط با برون‌گرایی با نتایج پژوهش متبی و همکاران [۲۸] همسو و با بسیاری دیگر از پژوهش‌ها [۱۶، ۱۹، ۲۷، ۴۱] اگر چه همسو می‌باشد اما از لحاظ آماری ناهمخوان است.

در ارتباط با بازبودن نسبت به تجربه، یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش مک‌کولا و همکاران [۴۲] همسو و با نتایج مطالعات سارگلو [۱۶] و میلر و هافمن [۲۵] ناهمگون است. افرادی که در بازبودن ذهن نسبت به تجربه بالا هستند، افرادی خلاق، غیرمتعارف، کنجکاو، آزادمش و فرهیخته هستند [۴۳]. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در این بعد شخصیتی دو دسته ویژگی می‌توان مشاهده کرد. ویژگی‌هایی مانند آزادمشی و فرهیختگی احتمالاً ویژگی‌هایی هستند که افراد را به سمت پذیرش عقاید مذهبی و اخلاقی سوق می‌دهند، اما ویژگی‌هایی مانند خیالپردازی، کنجکاو و غیرمتعارف بودن احتمالاً به‌صورت عکس عمل می‌کنند، از این‌رو احتمالاً این ویژگی‌های ضد و نقیض در این سازه شخصیتی موجب پنهان ماندن رابطه آن با عقاید مذهبی می‌شود. ذکر این نکته نیز می‌تواند سودمند باشد که از بین پنج ویژگی شخصیتی، ویژگی بازبودن نسبت به تجربه با نتایج متناقضی همراه بوده است به‌نحوی که رابطه آن با متغیرهای پیامد مانند عملکرد شغلی و عملکرد تحصیلی برای پژوهشگران معلوم نشده است [۴۴].

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی وزن ترکیبی پنج بعد بزرگ شخصیتی تنها شش درصد از واریانس عقاید مذهبی را تبیین می‌کند. این موضوع نشان می‌دهد که عقاید مذهبی در انسان‌ها به‌میزان زیادی مستقل از شخصیت آنها شکل می‌گیرد و یا حداقل، صفات شخصیتی دارای اثر مستقیم بر عقاید مذهبی نیستند. استقلال نسبی عقاید مذهبی از صفات شخصیتی برای آنان که به‌دنبال اصالت بخشیدن به گرایش‌های معنوی هستند نویدبخش است.

در پایان ذکر این نکته ضروری به‌نظر می‌رسد که اجرای این پژوهش در طیف معینی از دانشجویان (دانشجویان با استعداد درخشان) انجام شد و این مهمترین محدودیتی است که تعمیم نتایج پژوهش حاضر را به‌جامعه عمومی دشوار می‌سازد. پیشنهاد می‌شود رابطه مذهب و صفات شخصیتی با آزمون‌های متنوع

performance of male students of Ahvaz Shahid Chamran University that have different learning styles [Dissertation]. Shahid Chamran University of Ahvaz; 2006. [Persian]

33- Amanolahifard A. The study of personality traits and personal-domestic factors relationship with marital satisfaction among employees of state offices of Ahvaz region [Dissertation]. Shahid Chamran University of Ahvaz; 2006. [Persian]

34- Hosseini-Lorgany F. An investigation of simple and multiple relations of five personality traits with three job attitudes among employees of Amir-Kabir KeshtoSanaat Corporation [Dissertation]. Shahid Chamran University of Ahvaz; 2008. [Persian]

35- Costa PT, McCrae RR. Primary traits of Eysenck's P-E-N system: Three and five factor solutions. *Per Soc Psychol R.* 1955;69:308-17.

36- Kosek RB. Adaptation of the big five as a hermeneutic instrument for religious constructs. *Pers Indiv Diff.* 1999;27:229-37.

37- Glock CY, Stark R. Religion and society in tension. Chicago: Rand McNally; 1965.

38- Inglehart R, Baker WE. Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *Am Soc Rev.* 2000;65:19-51.

39- Beshlideh K, Alipour S, Shehni-Yailagh M. The causal relationship between religious beliefs and mental health, with mediating role of self-esteem in university. *J Edu Psychol.* 2006;2:25-32. [persian]

40- Vollrath M, Knoch D, Cassano L. Personality, risky health behavior, and perceived susceptibility to health risks. *Eu J Per.* 1999;13:39-50.

41- Beit-Hallahmi B, Argyle M. The psychology of religious belief and experience. London: Routledge; 1997.

42- McCullough ME, Tsang JA, Brion S. Personality traits in adolescence as predictors of religiousness in early adulthood: Findings from the Terman longitudinal study. *Pers Soc Psychol Bull.* 2008;29:980-91.

43- Huang ChLCh, Ming ShSh, Lin H-n, Jin C. The interactions between religion, religiosity, religious delusion/hallucination, and treatment-seeking behavior among schizophrenic patients in Taiwan. *Psychiat Res.* 2011;187(3):347-53.

44- Hashemi-Sheikhshaban I, Shokrkon H, Neisi A, Shehni-Yeilagh M, Haghghi J. Investigation of simple, multiple and interactional relations of major environmental, attitude, personality and emotional variables with counterproductive behaviors at workplace of employees of an industrial company. Shahid Chamran University of Ahvaz. *J Psychol Edu Sci.* 2009;1:18-22. [Persian]

liberals: Personality characteristics of Protestant Christians. *Pers Indiv Diff.* 1998;24:579-80.

18- Rosenfeld WG. Contributions from ethics and research that guide integrating religion into psychotherapy. *Psychiat Res.* 2011;42(2):192-9.

19- Saroglou V, Jaspard JM. Religiosity and the five-factor model of personality. Paper presented at the International Association for Psychology and History of Religion Conference. Aarhus, Denmark; 1998.

20- Marilyn A, Nathaniel GW. Spirituality and religion in group counseling: A literature review with practice guidelines. *Psychiat Res.* 2010;41(5):398-404.

21- Dunne MP, Martin NG, Pangan T, Heath AC. Personality and change in the frequency of religious practice. *Pers Indiv Diff.* 1979;23:527-30.

22- Johnson RC, Danko GP, Darvill TJ, Bochner S, Bowers JK, Huang YH, Park JY, Pecjak V, Rahim ARA, Pennington D. Cross-cultural assessment of altruism and its correlates. *Pers Indiv Diff.* 1998;10:855-68.

23- Watson PJ, Morris RJ, Foster JE, Hood RW. Religiosity and social desirability. *J Sci S Relig.* 1986; 25:215-32.

24- Francis LJ. Religion, neuroticism, and psychoticism. In JF. Schumaker (Ed.), Religion and Mental Health. New York: Oxford University Press; 1992.

25- Miller AS, Hoffmann JP. Risk and religion: An explanation of gender differences in religiosity. *J Sci Relig.* 1995;34:63-75.

26- MacDonald DA. The development of a comprehensive factor analytically derived measure of spirituality and its relationship to psychological functioning [Dissertation]. University of Windsor; 1997.

27- Taylor A, MacDonald DA. Religion and the five factor model of personality: An exploratory investigation using a Canadian university sample. *Pers Indiv Diff.* 1999; 27:1243-59.

28- Maltby J, Talley M, Cooper C, Leslie J. Personality effects in personal and public orientations towards religion. *Pers Indiv Diff.* 1995;19:157-63.

29- Jorm AF, Christensen H. Religiosity and personality: Evidence for non-linear associations. *Pers Indiv Diff.* 2004;36(6):1433-41.

30- Costa PTJR, McCrae RR. The NEO personality inventory manual. Odessa; FL. Psychol As Resour. 1985.

31- Kiamehr J. Standardization of short form of NEO personality inventory and study of it's factor structure among humanities students of Tehran Universities [Dissertation]. Tehran: Alameh Tabatabaie University 1388. [Persian]

32- Mohammadzadeh-Adamlayee R. The comparison of personality traits, development motivation and educational